

Tone Rasch

Bokanmeldelse:

Den kvinnelige industriskole sett innenfra

Kirsten Røvig Håberg, *Fra skyggetanter til yrkeskvinner. Livet, tiden og menneskene ved Den kvinnelige industriskolen fra 1875 til 1950*. ABM-Media as, Oslo, 199 s. Illustrert.

Førstelektor Kirsten Røvig Håberg har skrevet boka om Den kvinnelige industriskolen fra skolen startet i 1875 og fram til 1950. Den har fått tittelen *Fra skyggetanter til yrkeskvinner*, som beskriver viktige endringer i kvinners liv i denne perioden. Mens vi alle i dag vet hva en yrkeskvinne er, altså en kvinne som har lønnet arbeid, er begrepet skyggetante mer ukjent. I boka forklares det som en ugift kvinne som ikke kunne forsørge seg selv, men som levde som en del av den borgerlige storfamilien (s. 42). Dermed viser tittelen til en historisk utvikling av kvinners vei fra hjemmet og ut i et yrkesliv der kvinnen fikk muligheter til å ha en egen karriere.

Den kvinnelige industriskole er forløperen til det som i dag er Institutt for estetiske fag ved Høgskolen i Oslo og Akershus, der Røvig Håberg har jobbet siden 1989. Siden skolen flyttet fra de gamle lokalene i Cort Adlers gate til Pilestredet Park i 2002, har hun bygget opp og ledet den historiske samlingen som inneholder materiale fra starten i 1875 og framover. Boka er i stor grad basert på denne. Det er her hun har funnet opplysninger om pionerene som startet skolen, elever som gikk der og lærere som jobbet der. Mønstre og prøver fra den historiske samlingen viser oss i dag hva det den gang ble undervist i. Ved Den kvinnelige industriskole lærte elevene først og fremst tekstilt håndarbeid og tegning, begge deler ansett som passende sysler for borgerskapets kvinner på 1800-tallet. Utover 1900-tallet fortsatte disse fagene å interessere kvinner, samtidig som utdannelsen gav muligheter i yrkeslivet.

En bok er ikke bare tekst. Den har også en form som er viktig for leserens opplevelse. Boka om industriskolen har en tiltalende design som passer godt til innholdet. Fargene er delikate; sting og border som omkranser sitater og bilder er både tekstile og feminine. Faktaboksene i teksten fungerer ikke bare som faktabokser, men også som muligheter til å

fortelle historier som er løsrevne fra hovedteksten. Boksene strukturerer derfor teksten. Bildematerialet er også svært bra. Det varierer fra portretter, situasjonsbilder fra skolens hverdag og til mer generelle tidsbilder. Elevarbeidene dokumenterer skiftende stiler og er i seg selv et viktig bidrag til de ulike periodenes stilhistorie. Boka er lettlest og inviterer leseren til å bla og hoppe frem og tilbake i teksten. Pocketformatet gjør den hendig og lite pretensiøs, og kan derfor sies å passe til de flittige kvinnene den handler om.

Enkeltpersonene er viktige i boka. Røvig Håberg har funnet spor i arkivet og fulgt disse. Det har resultert i intervjuer med tidligere elever som gikk på skolen på 1930- og 40-tallet. Intervjuene gir levende beskrivelser av skolen og forholdene rundt den, og er et fint tilskudd til det skriftlige kildematerialet. Andre ganger, som i tilfellet med grunnleggeren Just Gude-Smith og læreren Annette Schirmer, har det vært lettere å finne biografisk materiale fordi disse personene er beskrevet i historiske kilder. Røvig Håbergs nærhet til materialet er bokas styrke. Det kommer klart frem at det har vært viktig for forfatteren å dokumentere og skrive ned den kunnskapen hun har fått gjennom arbeidet med den historiske samlingen. Samtidig var det neppe heller noen tilfeldighet at det var Røvig Håberg som fikk jobben med å systematisere den og formidle den til studentene. Hun har skrevet flere bøker om tekstilhistorie og undervist i dette faget, samt i kunsthistorie og museums kunnskap. Kirsten Røvig Håberg må sies å være en nestor i formidling av tekstilhistorie og nærliggende fagområder som har med mote og design å gjøre.

Den kvinnelige industriskolen startet som et undervisningstilbud for kvinner som ønsket å lære et håndverk for å kunne livnære seg og være økonomisk uavhengige. Dette var ingen selvfølge i 1875. Etter få år endret dette seg. Skolen ble en håndarbeidsskole som lærte kvinnen opp til ekteskapet mer enn økonomisk uavhengighet. Håndarbeidet overtok etter industrien. Fra 1891 ble det mulig å utdanne seg til håndarbeidslærerinne, og det profesjonelle ble igjen et hovedanliggende for skolen. Det ble tilbudt undervisning både i de tekstile fagene, som søm, mønstertegning og vev, og i pedagogikk som muliggjorde en yrkeskarriere og mulighet for økonomisk selvstendighet hos kvinnene som gikk der. Dette var i tråd med hva som ble akseptert som passende for en ung kvinne å lære seg på 1800-tallet. Og hele tiden har de tekstile fagene stått i fokus.

Det trekkes opp interessante problemstillinger i boka omkring hvordan tekstil kan forstås. Er det håndverk eller håndarbeid? På 1900-tallet ble også tekstil en del av kunstfeltet og var viktige teknikker innenfor dekorativ kunst, brukskunst, kunsthåndverk og design. Et viktig spørsmål for å kunne forstå både tekstilhistorien og kvinnehistorien er etter min mening om tekstilfaget har hemmet eller fremmet kvinners selvstendighet. Tekstilfagets dobbelthet tas opp i antologien *Den feminina textilien. Makt och mönster* (red. Birgitta Svensson og Louise Waldén) utgitt av Nordiska Museet i Stockholm i 2005. Tekstil kunnskap var en del av jenters oppdragelse. Samfunnet aksepterte det som en kvinnelig syssel, og det gav muligheter for kvinner å være dyktige innen sitt felt. Håndarbeidslæreren underviste i broderi, søm av klær og strikking. Vevkyndige administrerte de store tekstilsamlingene på museene, og kvinner etablerte seg som tekstilkunstnere. Dette gav muligheter for egne inntekter og kvinners selvstendighet mens mange andre yrker og næringer fortsatt var stengt. Men det var også en hemsko. Kvinners arbeid og kunnskapsområder ble ikke sett på som like viktige som mannens, og de var også lavere økonomisk verdsatt. Røvig Håberg er inne på den samme dobbeltheten i sin bok, men uten å trekke tydelige konklusjoner til konkrete eksempler fra samfunnet for øvrig.

Røvig Håberg forteller enkelthistorier som til sammen kan sies å utgjøre historien om skolen. Hun sammenholder disse med en bred kunnskap om periodens tekstil- og motehistorie. Dessverre blir analysen mellom den store historien og historiene på individnivå utydelig. De generelle tidsbildene som boka referer til, gjør det vanskelig å forstå hva Røvig Håberg vil fortelle. Boka bygger på skolens arkiv (s. 11). Samtidig skriver hun i forordet: ”Jeg

ønsker å se utdanningen ved den kvinnelige Industriskolen i sammenheng med tanker og uttrykk i tiden.” Boka har også undertittelen ”Tiden, livet og menneskene ved Den kvinnelige Industriskolen fra 1875–1950.” Dermed åpner Røvig Håberg opp for at boka kan inneholde det meste, og dessverre er redigeringen ikke stram nok til å hindre at dette skjer. Det er vanskelig for meg å forstå hvorfor skotske kunstnerne som var aktive i Glasgow Society of Lady Artists (s. 79) eller kvinnelige malere som Kitty Kielland og Harriet Backer (s. 42), trekkes frem. Ingen av disse var direkte knyttet til skolen. Et tredje eksempel er fortellingen om hvordan Johan Christian Dahl fikk mulighet til å studere malerkunst i København i 1811 (s. 17), mer enn seksti år før Industriskolen ble grunnlagt. Boka har mange ad hoc-historier som kan fremstå som anekdoter uten etterprøvbare historiske referanser. Dessverre er det vanskelig å se sammenhengen mellom disse og fortellingen om Industriskolen.

Bihistoriene gjør likevel teksten lettere og dermed også mer tilgjengelig. Det er forbindelser på kryss og tvers av europeiske mote- og designhistorie, og Industriskolen befant seg jo i nærheten eller i utkanten av disse historiene. Boka bugner av forskjellige historier på forskjellige nivåer. Det er en kronologisk struktur i boka, og et velkomment stikkordsregister som gjør det enklere å finne fram. Men det er likevel ikke lett å finne gjennomførte resonnementer og tydelige linjer. Røvig Håberg er kunnskapsrik, men dessverre er det ikke alltid at overskriften til et kapittel samsvarer med innholdet, og det er også uheldig når historien om sømlæreren og lærebokforfatteren Caroline Halvorsen står skrevet to ganger (s. 67–69 og s. 83–84). En strammere redigering hadde gitt boka et løft.

De generelle betraktningene og historiene som hentes frem i boka, avdekker spørsmålet om hvem den er skrevet for. Er det en leser som allerede er interessert i temaet design og mote, og som boka utvilsomt appellerer til? I så fall vil mange av bi-historiene allerede være kjente for dem, og de fungerer derfor ikke slik forfatteren trolig har tenkt seg. Med Røvig Håbergs bakgrunn som lektor kan også boka være beregnet for studentene ved skolen. Det er viktig for dem å kjenne sin egen historie og hvilken tradisjon studentene er en del av. Jeg savner derfor en grundigere diskusjon av hvordan faget har endret seg i forhold til de mulighetene kvinner har hatt til yrkesutdanning og dermed økonomisk uavhengighet og sosial status.

Boka er tidsavgrenset fra starten i 1875 til 1950. Med tanke på tittelen og yrkeskvinnenes stadig sterkere rolle i det norske samfunnet, mener jeg det ville vært en fordel om boka hadde gått lenger frem i tid. Samfunnet endret seg radikalt de neste par tiårene, og gamle verdier om flid og sparsommelighet, som hadde stått sterkt ved skolen, ble svekket. Kvinnefrigjøringen og kvinnenes deltagelse i samfunnet var i full gang. Det samme gjaldt endringene innen tekstilfagene, som fikk en større grad av kunstnerisk innhold og ble en del av kunsthåndverket. Inntaket av mannlige studenter beveget skolen bort fra den rene kvinnelige identiteten, og de store samfunnsmessige endringene på 1960-tallet fikk følger for utdannelsen av både kunsthåndverkere og formingslærere. Ved 100-årsjubileet i 1975 fikk skolen høyskolestatus. Det er derfor synd at Røvig Håberg ikke tar historien om Den kvinnelige industriskolen frem til det punktet. Lesingen av boka om Den kvinnelige industriskolen har imidlertid overbevist meg om at skolen spilte en viktig rolle i prosessen frem til den selvstendigheten norske kvinner i dag tar som en selvfølge. Den er uten tvil et viktig bidrag i forståelsen av både norsk tekstil- og profesjonshistorie.

Tone Rasch
Konservator
Norsk Teknisk Museum
Epost: tone.rasch@tekniskmuseum.no